

Rookvrije onderwijsterreinen in 2020

Stand van zaken bij primair, voortgezet, middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs

Jorien Slot-Heijs

Amika Singh

Vicky Dellas

Irma Huiberts

Rookvrije onderwijsterreinen in 2020

Stand van zaken bij primair, voortgezet, middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs

In opdracht van het Trimbos-instituut, in samenwerking met Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)

Jorien Slot-Heijs
Amika Singh
Vicky Dellas
Irma Huiberts

© Mulier Instituut
Utrecht, januari 2021

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1. Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Onderzoeksmethode	7
1.3 Leeswijzer	7
2. Ontwikkeling rookvrije onderwijsterreinen 2015-2020	8
3. Realisatie van een rookvrij onderwijsterrein	10
4. Handhaving	14
5. Verwachting en ondersteuning realisatie geheel rookvrij onderwijsterrein	16
6. Conclusie en aanbevelingen	17
6.1 Conclusie	17
6.2 Aanbevelingen	18
Bijlage 1 Methodische verantwoording	20
Bijlage 2 Redenen voor rookvrij maken van onderwijsterrein	25
Bijlage 3 Manieren waarop onderwijsinstellingen het rookbeleid expliciet duidelijk maken	27

Samenvatting

Inleiding

Roken is de belangrijkste verslaving waardoor mensen ziek worden of overlijden. In 2019 rookte ruim een vijfde (22%) van de Nederlandse bevolking (18 jaar en ouder) weleens, waarvan 16 procent dagelijks. Het aandeel tieners dat wel eens rookt stijgt tussen de leeftijd van 12 tot 16 jaar fors. Zo rookt op twaalfjarige leeftijd 4 procent van de tieners, terwijl dit percentage voor de vijftienjarigen op 33 procent ligt. In de leeftijdscategorie van 16 tot 18 jaar rookt de helft wel eens (51%), waarvan 17 procent dagelijks.

In februari 2016 heeft de Tweede Kamer een amendement aangenomen op de Tabaks- en rookwarenwet (Dik-Faber, 2016). Dit amendement schrijft voor dat een onderwijsterrein in 2020 volgens de wet geheel rookvrij moet zijn. Dit betekent te allen tijde een rookverbod op het gehele onderwijsterrein, dat bovendien wordt aangeduid en gehandhaafd. Per 1 augustus 2020 is de wetgeving voor alle onderwijstypen ingegaan: primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo), middelbaar beroepsonderwijs (mbo), hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo). Vanaf 1 januari 2021 wordt deze wetgeving actief gehandhaafd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. In opdracht van het Trimbos-instituut beschrijven we in deze rapportage de stand van zaken bij de invoering, aanduiding en handhaving van rookvrije onderwijsterreinen in alle onderwijsvormen.

Onderzoeksmethode

Voor de monitoring van de implementatie van rookvrije onderwijsterreinen is in oktober 2020 een online vragenlijst uitgezet onder alle onderwijsvormen. Resultaten zijn gebaseerd op antwoorden van groepen schoolleiders po (n=450), school-/teamleiders/docenten vo (n=784), schoolleiders mbo (n=95), verantwoordelijken voor rookbeleid hbo (n=26) en wo (n=14). Voor po, vo en mbo is dit de vierde meting, hbo en wo zijn dit jaar voor het eerst bevroegd. De groepen respondenten zijn representatief wat betreft aantal leerlingen en provincie.

Resultaten

- Nagenoeg alle onderwijsinstellingen die in het huidige onderzoek zijn bevroegd, hebben een geheel rookvrij onderwijsterrein (97%). Dit is ten opzichte van de laatste meting in 2018 voor het po, vo en mbo een aanzienlijke stijging. De overige instellingen (3%) hebben een gedeeltelijk rookvrij onderwijsterrein.
- Bijna de helft van de respondenten in het mbo (45%) en bijna twee derde van het hbo/wo (63%) geeft aan géén rookvrij onderwijsterrein te hebben ingesteld als de wettelijke verplichting er niet was geweest. Binnen het po en vo daarentegen zouden de meeste respondenten ook zonder wettelijke verplichting een rookvrij onderwijsterrein hebben gerealiseerd (po 89%, vo 86%).
- Voor het po en vo zijn het geven van het goede voorbeeld en een verantwoordelijkheidsgevoel voor het bieden van een gezonde leeromgeving de belangrijkste redenen om het onderwijsterrein rookvrij te maken. Bij het mbo, hbo en wo komen het volgen van landelijk beleid om roken te ontmoedigen en de wettelijke verplichting bij veel respondenten als meest belangrijke redenen terug.
- ‘Rookvrij’ borden op het onderwijsterrein zijn in alle onderwijstypen de meest gebruikte manier om rookvrije onderwijsterreinen aan te duiden.
- Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan geen hulp te hebben gehad van externe organisaties bij het rookvrij maken van het onderwijsterrein. Binnen het mbo, hbo en wo is bij een deel van de respondenten wel sprake geweest van afstemming met de gemeente, voornamelijk over handhaving van het rookbeleid rondom het onderwijsterrein.

- Binnen alle onderwijstypen wordt het naleven van het rookbeleid gehandhaafd. Dit gebeurt voornamelijk door het personeel. Als leerlingen/studenten op het onderwijsterrein roken, worden zij aangesproken op hun gedrag. Ruim een derde (39%) van de respondenten van het vo rapporteert daarnaast het opleggen van sancties indien leerlingen zich niet aan het rookverbod houden. Als personeel, bezoekers en ouders op het schoolterrein roken worden ook zij aangesproken, minder vaak dan leerlingen/studenten.
- In het po hebben weinig respondenten belemmeringen ervaren bij de realisatie van een rookvrij onderwijsterrein (16%). Binnen de andere onderwijstypen hebben de meeste respondenten wel belemmeringen ervaren in de implementatie van het rookvrijbeleid (70-85%).
- Binnen het vo (75%), mbo (87%), hbo (88%) en wo (79%) wordt door een groot deel van de onderwijsinstellingen belemmeringen ervaren bij de handhaving. De meest benoemde belemmering is dat leerlingen/studenten (46%), en in mindere mate personeelsleden (32%), buiten het onderwijsterrein roken en daarmee uit het zicht zijn.
- Een klein percentage van de onderwijsinstellingen is nog niet geheel rookvrij (3%, n=45). Een deel van deze onderwijsinstellingen geeft aan in 2021 geheel rookvrij te worden (40%). Een klein deel gaat voorlopig geen veranderingen doorvoeren (27%).

Conclusie

Uit dit onderzoek onder alle onderwijsvormen blijkt dat in het najaar 2020 nagenoeg alle onderwijsinstellingen een geheel rookvrij onderwijsterrein hebben ingevoerd. Volgens respondenten uit het po levert deze verplichting weinig belemmeringen op. Binnen de andere onderwijsvormen is het verplaatsen van rokende leerlingen/studenten/personeelsleden naar buiten het onderwijsterrein een belangrijke belemmering bij zowel de realisatie als de handhaving van het rookvrije beleid. Mbo, hbo en wo lijken voor een deel geheel rookvrij te zijn geworden omdat het wettelijke verplichting is.

Aanbevelingen

- Versterk het begrip voor rookvrije onderwijsterreinen binnen mbo, hbo en wo.
- Zorg voor oplossingen om roken buiten het onderwijsterrein aan te pakken.
- Stimuleer handhaving van iedereen op het onderwijsterrein, niet alleen leerlingen/studenten.
- Ondersteun het deel van de onderwijsinstellingen dat nog rookvrij moet worden op maat.
- Communiceer met rokend personeel over mogelijkheden om te stoppen met roken.
- Houd rekening met de gevolgen van de coronamaatregelen op handhaving en belemmeringen.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

'In 2040 rookt minder dan 5 procent van de inwoners van Nederland van 18 jaar en ouder.' Deze ambitie is in 2018 geformuleerd in het Nationaal Preventieakkoord¹. Eén van de manieren om roken tegen te gaan, is het voorkomen dat jongeren beginnen met roken. Opgroeien in een rook- en tabaksvrije omgeving maakt dat kinderen en jongeren minder in de verleiding komen om te gaan roken. In het Nationaal Preventieakkoord is daarom het rookvrij maken van alle onderwijsterreinen in 2020 opgenomen.

Reden voor het tegengaan en voorkomen van roken is de schadelijkheid ervan. Roken is de belangrijkste verslaving waardoor mensen ziek worden of overlijden. In Nederland overlijden elk jaar bijna 20.000 mensen aan de gevolgen van roken. Rokende mensen hebben een groter risico op het krijgen van verschillende soorten kanker² en leven gemiddeld 5 tot 10 jaar korter dan niet-rokers. In 2019 rookte ruim een vijfde (22%) van de Nederlandse bevolking (18 jaar en ouder) weleens³, waarvan 16 procent dagelijks. Het aandeel tieners dat wel eens rookt stijgt tussen de leeftijd van 12 tot 16 jaar fors. Zo rookt op twaalfjarige leeftijd 4 procent van de tieners, terwijl dit percentage voor de vijftienjarigen op 33 procent ligt. In de leeftijdscategorie van 16 tot 18 jaar rookt de helft wel eens (51%), waarvan 17 procent dagelijks.

In februari 2016 heeft de Tweede Kamer een amendement aangenomen op de Tabaks- en rookwarenwet⁴. Dit amendement schrijft voor dat in 2020 een onderwijsterrein volgens de wet geheel rookvrij moet zijn. Dit betekent te allen tijde een rookverbod op het gehele terrein, dat bovendien wordt aangeduid en gehandhaafd.

Per 1 augustus 2020 is de wettelijke verplichting (vastgelegd in een Algemene Maatregel van Bestuur⁵) ingegaan voor alle onderwijsvormen: primair onderwijs, voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs. Vanaf 1 januari 2021 zal deze wetgeving actief worden gehandhaafd door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit. Om scholen/instellingen te ondersteunen in het rookvrij maken van hun onderwijsterreinen is een landelijke campagne van het Rijk gelanceerd, De Edsons⁶. Door middel van animatiefilmpjes worden praktische oplossingen aangedragen voor de uitdagingen waar niet-rookvrije instellingen nog voor staan. Het doel van de campagne is dat onderwijsinstellingen zich herkennen in de situaties en met de aangedragen oplossingen aan de slag gaan om hun eigen terrein rookvrij te maken.

In deze rapportage beschrijven we de stand van zaken bij de invoering, aanduiding en handhaving van rookvrije onderwijsterreinen in het verlengde van eerdere monitoren (2015, 2016 en 2018). Door bij onderwijsinstellingen zelf na te gaan of zij rookvrij zijn en welke knelpunten en uitdagingen zij ervaren bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein, kan waar nodig gericht ondersteuning worden geboden in de implementatie daarvan.

¹ Het Nationaal Preventieakkoord is akkoord dat in 2018 door meer dan 70 maatschappelijke organisaties en de Rijksoverheid is getekend met als doel om de gezondheid van Nederlanders te verbeteren door in te zetten op de thema's roken, problematisch alcoholgebruik en overgewicht. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gezondheid-en-preventie/documenten/convenanten/2018/11/23/nationaal-preventieakkoord>

² Trimbos-instituut: <https://www.rokeninfo.nl/effecten/gezondheid>

³ Volksgezondheidszorg.info: <https://www.volksgezondheidszorg.info/onderwerp/roken/cijfers-context/huidige-situatie-volwassenen#!node-roken-naar-leeftijd>

⁴ Dik-Faber (2016). Wijziging van de Tabakswet ter implementatie van Richtlijn 2014/40/EU. <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvi5epmj1ey0/vk12u1mqthwu>

⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2020-218.html#d17e201>

⁶ <https://www.rookvrijschoolterrein.nl/edsons>

1.2 Onderzoeksmethode

Voor de monitoring van de implementatie van rookvrije onderwijsterreinen is een online vragenlijst uitgezet onder vertegenwoordigers van alle onderwijsvormen. Voor primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is dit een vierde in een reeks monitoren (2015⁷, 2016⁸ en 2018⁹). Het hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) zijn dit jaar voor het eerst bevestigd. De vragenlijst is opgesteld door het Mulier Instituut in nauwe afstemming met het Trimbos-instituut, de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het veldwerk is uitgevoerd door Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) in de periode van 1 oktober 2020 tot 13 november 2020. Resultaten zijn gebaseerd op antwoorden van schoolleiders po (n=450), school-/teamleiders/docenten vo (n=784), schoolleiders mbo (n=95), verantwoordelijken voor rookbeleid hbo (n=26) en wo (n=14)¹⁰.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de ontwikkelingen rookvrije onderwijsterreinen in de afgelopen jaren. Hoofdstuk 3 gaat in op de realisatie van een rookvrij onderwijsterrein door de scholen/instellingen. In hoofdstuk 4 wordt beschreven hoe de handhaving plaatsvindt op de scholen/instellingen sinds de invoering van rookvrije onderwijsterreinen. Hoofdstuk 5 gaat in op de verwachtingen voor de komende jaren en daarbij benodigde ondersteuning. In hoofdstuk 6 formuleren we de conclusies per onderwijsvorm en sluiten we de rapportage af met aanbevelingen om in de toekomst tot een volledige rookvrije onderwijsomgeving te komen.

Opmerkingen vooraf bij het lezen

- In de rapportage wordt gesproken over ‘onderwijsinstellingen’. Voor po zijn dit scholen. Voor de overige onderwijsvormen is de vragenlijst ingevuld voor de onderwijslocatie waarop de respondent werkzaam is in het geval de onderwijsinstelling uit meerdere locaties bestaat. Een groot deel van de respondenten betreft personen in leidinggevende functies, zoals (adjunct)directeur, (con)rector, afdelings- of teamleider/-coördinator. Een enkele keer is de vragenlijst ingevuld door personen in andere functies, zoals een zorgcoördinator, docent/leerkracht of facilitair manager/medewerker (zie bijlage 1).
- In de rapportage wordt onderscheid gemaakt tussen geheel rookvrij, gedeeltelijk rookvrij en niet rookvrij. Geheel rookvrij betekent dat nergens op het onderwijsterrein mag worden gerookt. Gedeeltelijk rookvrij betekent dat bepaalde plekken rookvrij zijn, maar dat er ook bepaalde plekken zijn waar wel gerookt mag worden (bijvoorbeeld een rookzone of rookhok). Onder een niet rookvrij onderwijsterrein wordt verstaan dat er geen regels zijn met betrekking tot roken, dus overal op het onderwijsterrein mag worden gerookt.
- De aantallen waarop de resultaten zijn gebaseerd, verschillen per onderwijstype. Met name voor het hbo en wo zijn de resultaten gebaseerd op kleine aantallen, een gevolg van aanzienlijk minder instellingen binnen hbo en wo. Significante en relevante verschillen in resultaten tussen verschillende onderwijsvormen en ten opzichte van de vorige meting in 2018 beschrijven we in de tekst of figuren.

⁷ Verhoofstad, A. & Reijgersberg, N. (2015). *Rookvrije schoolterreinen: tabellenrapportage rookvrije schoolterreinen in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs*. Utrecht: Mulier Instituut.

⁸ Breedveld, K. & Lammertink, N. (2016). *Rookvrije schoolterreinen – 2016*. Utrecht: Mulier Instituut.

⁹ Dellas, V., Singh, A.S. & Slot-Heijs, J.J. (2018). *Op weg naar rookvrije schoolterreinen*. Utrecht: Mulier Instituut.

¹⁰ De initiële respons ligt 20 respondenten hoger (po n=6, vo n=9, mbo n=4, hbo n=1), maar deze respondenten gaven aan niet over een eigen schoolterrein te beschikken en zijn daarom uit de vragenlijst geleid.

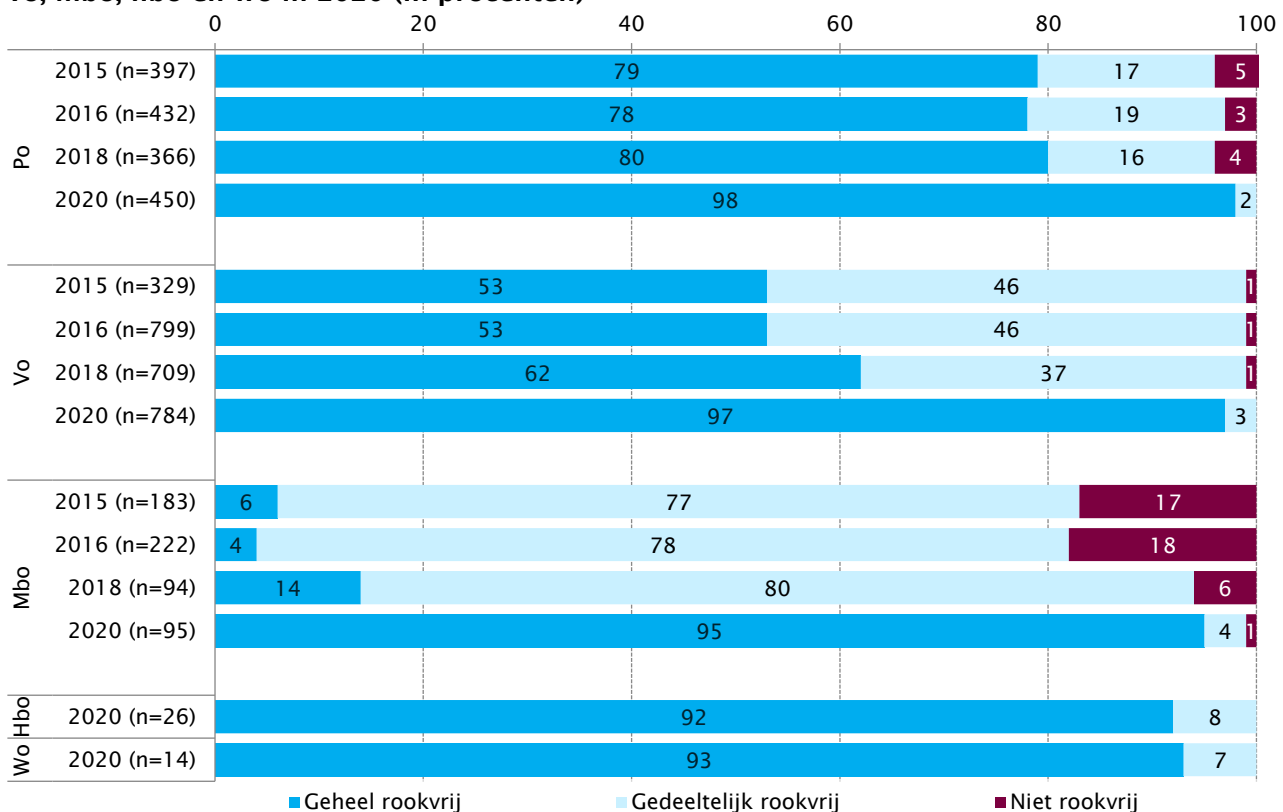
2. Ontwikkeling rookvrije onderwijsterreinen 2015-2020

Realisatie rookvrij onderwijsterrein

Vanaf 1 augustus 2020 is een geheel rookvrij onderwijsterrein wettelijk verplicht. Bij nagenoeg alle onderwijsinstellingen is het onderwijsterrein te allen tijde geheel rookvrij en mag nergens gerookt worden (97%). De overige instellingen hebben een gedeeltelijk rookvrij onderwijsterrein (3%), vooral binnen het mbo (4%), hbo (8%) en wo (7%): op bepaalde plekken op het onderwijsterrein mag nog gerookt worden, bijvoorbeeld in een rookzone of rookhok. In 2018 waren veel scholen binnen het primair onderwijs (po) al geheel rookvrij (80%), binnen het voortgezet onderwijs (vo, 62%) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo, 14%) was dat deel aanzienlijk lager (figuur 2.1).

De meeste respondenten die op een onderwijsinstelling met meerdere locaties werken (n=530), geven aan dat op de andere locaties hetzelfde beleid wordt gevoerd (89%), of dat ze niet ervan op de hoogte zijn (8%, niet in figuur).

Figuur 2.1 Ontwikkeling percentage rookvrije onderwijsterreinen van 2015 tot 2020 voor po, vo, mbo, hbo en wo in 2020 (in procenten)

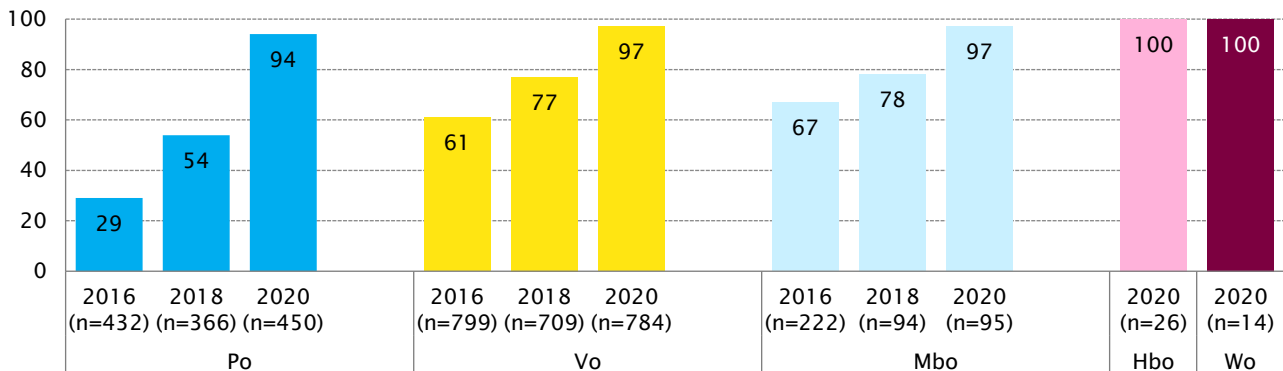

Bron: Verhoofdstad & Reijgersberg, 2015; Breedveld & Lammertink, 2016; Dellas et al., 2018; Onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bekendheid amendement tabaks- en rookwarenwet

Dat onderwijsterreinen vanaf 2020 geheel rookvrij moeten zijn, komt voort uit een amendement op de Tabaks- en rookwarenwet die in 2016 is aangenomen. In 2016 was slechts een klein deel van het po (29%) en een meerderheid van vo (61%) en mbo (67%) van het amendement op de hoogte (figuur 2.2). De bekendheid was in 2018 reeds toegenomen en anno 2020 weten de bevraagde respondenten van de verschillende onderwijstypen vrijwel allemaal dat een rookvrij onderwijsterrein wettelijk verplicht is. In het po is in 2020 een klein deel niet op de hoogte van de wettelijke verplichting tot het rookverbod op onderwijsterreinen (6%).

Figuur 2.2 Bekendheid bij respondenten van de wettelijke verplichting voor een rookverbod op alle onderwijsterreinen per 1 augustus 2020 naar onderwijsvorm (in procenten)

Bron: Breedveld & Lammertink, 2016; Dellas et al., 2018; Onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

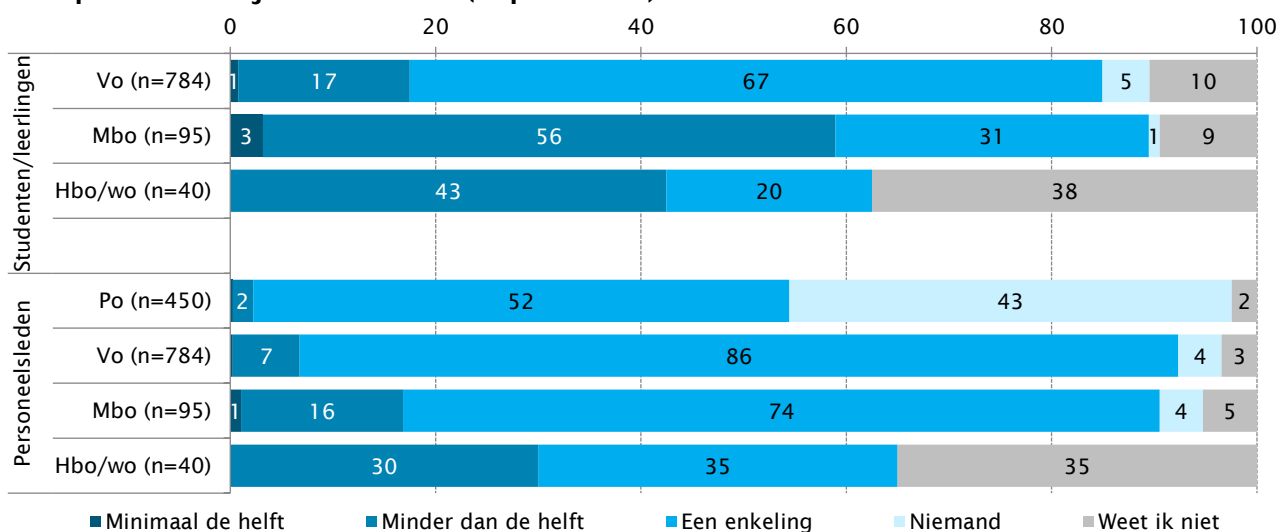
De wettelijke verplichting voor het doorvoeren van een rookvrij onderwijsterrein per 1 augustus 2020 lijkt voornamelijk in het mbo, hbo en wo doorslaggevend geweest om dit daadwerkelijk te realiseren. 45 procent van de respondenten in het mbo en 63 procent van het hbo/wo geeft aan géén rookvrij onderwijsterrein te hebben ingesteld als de wettelijke verplichting er niet was (niet in figuur). De meeste respondenten in het po en vo geven aan ook een rookvrij onderwijsterrein te hebben doorgevoerd als geen sprake was geweest van een wettelijke verplichting (po 89%, vo 86%).

Inschatting van rokende populatie leerlingen/studenten en personeel

Respondenten schatten dat op hun onderwijslocatie ‘minder dan de helft’ of ‘een enkeling’ van de leerlingen/studenten rookt (figuur 2.3). Binnen het mbo wordt naar inschatting van respondenten het meest gerookt. In het hbo/wo kunnen veel respondenten geen inschatting maken met betrekking tot het rookgedrag van de studenten (38%).

Wat betreft personeelsleden rookt op de meeste onderwijsinstellingen in het vo (86%) en mbo (74%) een enkeling. Binnen po rookt het personeel niet (43%) of nauwelijks (52%) op de onderwijslocatie. Ook hier geldt voor het hbo en wo dat meer dan een derde (35%) van de respondenten geen zicht heeft op het percentage rokende personeelsleden.

Figuur 2.3 Schatting van respondenten van aandeel leerlingen/studenten en personeelsleden die op de onderwijslocatie roken (in procenten)*

* Niet van toepassing voor leerlingen in po.

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

3. Realisatie van een rookvrij onderwijsterrein

Redenen voor een rookvrij onderwijsterrein

De meest genoemde redenen van respondenten binnen het mbo, hbo en wo om hun onderwijsterrein volledig rookvrij te maken verschillen van die van de respondenten binnen het po en vo. De resultaten suggereren dat hun overweging voornamelijk te maken heeft met de wettelijke verplichting per 1 augustus 2020 en om aan te sluiten bij het landelijke beleid om roken onder jongeren te ontmoedigen. Wat de respondenten van alle onderwijstypen gemeen hebben, is dat zij het als verantwoordelijkheid van de school/instelling zien om een gezonde leeromgeving te bieden. Anders dan de voorgaande jaren, staat de wettelijke verplichting voor het hebben van een rookvrij onderwijsterrein in de top drie van de mbo-instellingen. Dit is, samen met het aansluiten bij het landelijke beleid (n=70), tevens één van de belangrijkste redenen voor respondenten binnen het mbo (n=68) die hebben gekozen voor een gedeeltelijk rookvrij onderwijsterrein (niet in tabel).

Tabel 3.1 Top drie redenen van respondenten in 2020 om het onderwijsterrein van hun locatie geheel rookvrij te maken (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	Primair onderwijs (n=439)	Voortgezet onderwijs (n=758)	Middelbaar beroepsonderwijs (n=90)	Hoger beroepsonderwijs (n=24)	Wetenschappelijk onderwijs (n=13)
1.	Verantwoordelijkheid van de school om gezonde leeromgeving te bieden (73%)	Om het goede voorbeeld te geven (79%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (78%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (92%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (85%)
2.	Om het goede voorbeeld te geven (71%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (77%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (76%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (92%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (77%)
3.	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (70%)	Verantwoordelijkheid van de school om gezonde leeromgeving te bieden (75%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (61%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (71%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (62%)

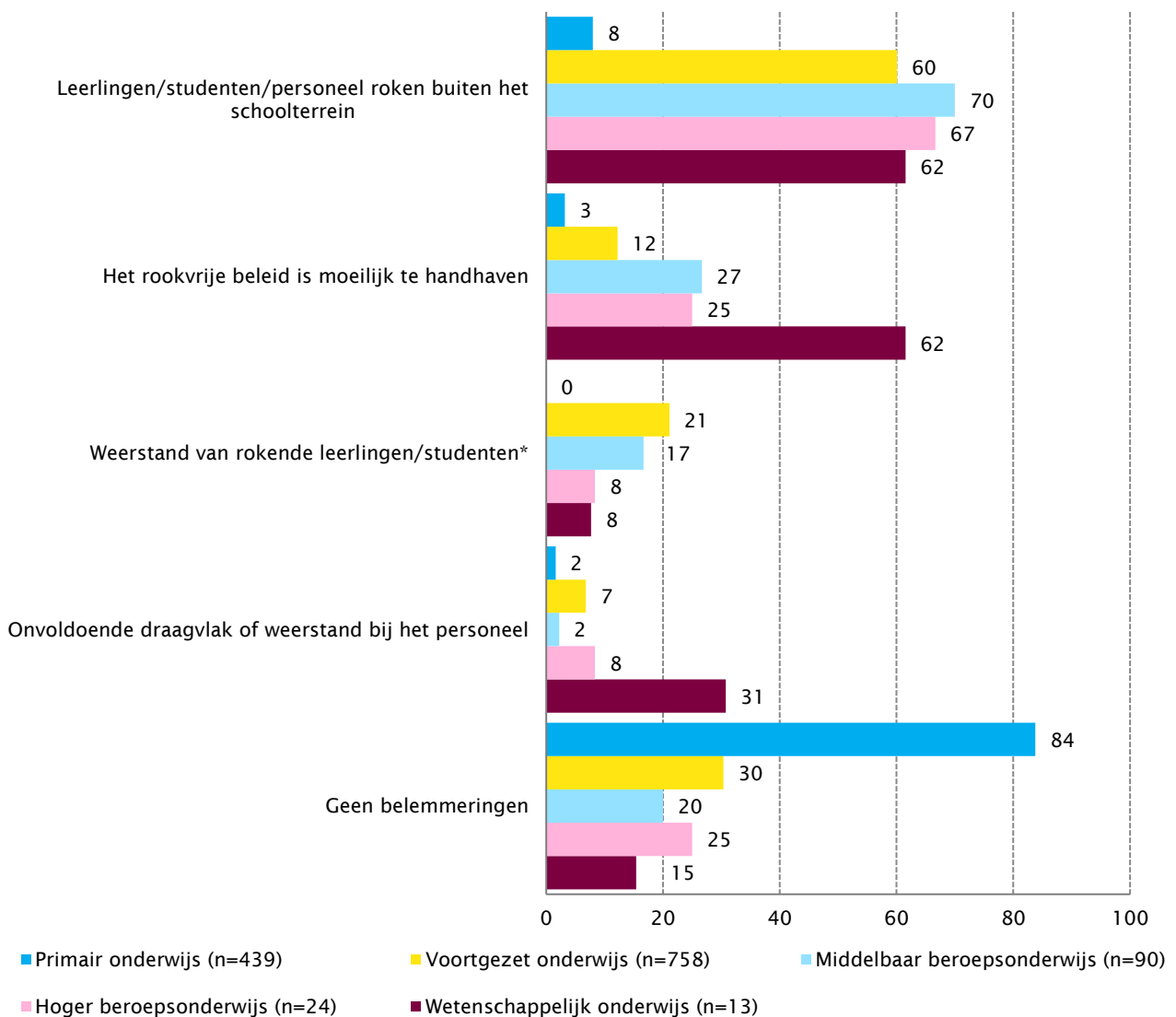
* In bijlage 2 is de tabel met alle mogelijke antwoordopties weergegeven.
Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Onderwijsinstellingen met een gedeeltelijk rookvrij onderwijsterrein (n=43) hebben meestal een afgebakend gedeelte van het onderwijsterrein waar gerookt mag worden (37%) of een rookvrije ingang (26%, niet in tabel). Ook mag personeel bij 42 procent van de onderwijsinstellingen wel roken. Redenen om een deel van het onderwijsterrein beschikbaar te stellen voor rokers zijn onder andere (1) de vrees dat rokers buiten het onderwijsterrein gaan roken, (2) het tegemoet komen van rokende personeelsleden (po/vo) en (3) dat het rookbeleid anders moeilijk te handhaven is (mbo).

Belemmeringen bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein

Binnen het mbo geven de meeste respondenten aan belemmeringen te ervaren bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein (80%, figuur 3.1). Binnen dit onderwijstype roken, naar inschatting van de respondenten, ook de meeste studenten (zie figuur 2.3). Respondenten die inschatten dat meer dan een enkeling van de leerlingen/studenten rookt, ervoeren vaker belemmeringen dan respondenten die aangeven dat een enkeling of niemand rookt (niet in figuur). De grootste belemmering voor het vo, mbo, hbo en wo bij het realiseren van een geheel rookvrij onderwijsterrein was dat rokers buiten het onderwijsterrein gingen roken (figuur 3.1). In bijna een derde van de wo instellingen (62%) was de handhaving een belemmering. In het vo ondervonden respondenten de meeste weerstand van leerlingen (21%) en op het wo het minste draagvlak bij personeelsleden (31%). In het po ondervond de ruime meerderheid (84%) geen belemmeringen bij het realiseren van een geheel rookvrij onderwijsterrein. Respondenten die aangaven dat zij geen rookvrijbeleid zouden invoeren als dit niet wettelijk verplicht was, geven vaker aan belemmeringen te hebben ervaren (64%) dan respondenten die ook zonder wettelijke verplichting een rookvrij onderwijsterrein zouden hebben ingesteld (51%, niet in figuur). Zij geven vaker aan dat het rookvrije beleid moeilijk te handhaven is (19% versus 10%).

Figuur 3.1 Belemmeringen volgens respondenten in 2020 bij het realiseren van een geheel rookvrij onderwijsterrein naar onderwijsniveau (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

* Niet van toepassing voor leerlingen in po.

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Hulp bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein

Respondenten van wo-instellingen rapporteren het vaakst ondersteuning van één of meerdere externe organisaties bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein te hebben gehad (54%). De gemeente (46%) en de website van het Trimbos-instituut www.rookvrijschoolterrein.nl (46%) wordt binnen het wo het meest genoemd. Meer dan de helft (60%) van de respondenten van de mbo-instellingen geeft aan hulp te hebben gekregen, meestal van de gemeente (23%). Een ruime meerderheid van de respondenten van po (83%) en vo (71%) en hbo (75%) geeft aan geen externe hulp te hebben gehad bij het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein.

Wanneer sprake was van hulp, dan was dit voornamelijk bij het implementeren van het rookbeleid (gemiddeld 46%). Vergeleken met andere onderwijsvormen hebben mbo-instellingen de meeste hulp gekregen bij de communicatiestrategie (67%). Anders dan bij het po (4%) en vo (12%), geeft een aanzienlijk deel van de respondenten op het mbo (46%), hbo (33%) en wo (43%) aan hulp te hebben gekregen bij het voorkomen en/of tegengaan van overlast in de buurt door rokers van de instelling. Van de instellingen met een gedeeltelijk rookvrij onderwijsterrein (n=43) geeft 70 procent van de respondenten aan geen externe hulp te hebben gehad.

Afstemming met de gemeente

De realisatie van een rookvrij onderwijsterrein is met name bij de mbo- (37%), hbo- (42%) en wo- (69%) instellingen met de betreffende gemeente afgestemd. Uit toelichtingen blijkt dat vooral de handhaving van het rookbeleid rondom het onderwijsterrein is afgestemd. Bij instellingen van het po en vo was aanzienlijk minder vaak sprake van afstemming met de gemeente, respectievelijk 13 en 12 procent. Waar geen afstemming met de gemeente heeft plaatsgevonden, geven de meeste respondenten aan ook geen behoefte te hebben (gehad) aan afstemming (86%). Alleen binnen het mbo geeft een deel van de respondenten (n=20) aan dat afstemming met de gemeente wel wenselijk is of was geweest (50%).

Manieren waarop het rookbeleid wordt aangeduid en gecommuniceerd

Naast de wettelijke verplichting om per 1 augustus 2020 een rookvrij onderwijsterrein te hebben ingesteld, is het tevens verplicht om het rookbeleid expliciet op het onderwijsterrein aan te duiden. Dit wordt door alle onderwijsinstellingen gedaan. Voor alle onderwijstypen geldt dat het aanduiden van het rookbeleid het vaakst wordt gedaan door middel van borden op het onderwijsterrein (tabel 3.2). Alleen binnen het po wordt door 13 procent van de po instellingen die wel geheel rookvrij zijn geen aanduiding gegeven.

Aanvullend wordt het rookbeleid op verschillende manieren gecommuniceerd. Zoals het vermelden van het beleid in de schoolgids, het opnemen ervan in het schoolreglement en door middel van stickers/posters. Bij bijna de helft van de vo instellingen (42%) en ruim de helft van de mbo instellingen (52%) met een geheel rookvrij onderwijsterrein wordt het rookbeleid tijdens de mentorlessen of colleges besproken (niet in figuur).

Tabel 3.2 Top drie manieren waarop onderwijsinstellingen met een geheel rookvrij onderwijsterrein in 2020 het rookbeleid expliciet duidelijk maken (in procenten, meer antwoorden mogelijk)*

	Primair onderwijs (n=439)	Voortgezet onderwijs (n=758)	Middelbaar beroepsonderwijs (n=90)	Hoger beroepsonderwijs (n=24)	Wetenschappelijk onderwijs (n=13)
1.	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (43%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (75%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (96%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (96%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (92%)
2.	Het staat in de schoolgids (42%)	Het staat in de schoolgids (73%)	Het staat in de schoolgids (67%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (71%)	Het staat op de website (85%)
3.	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (38%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (68%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (62%) & Door middel van posters/stickers (62%)	Door middel van posters/stickers (67%)	Door middel van posters/stickers (77%) & Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrief (77%)

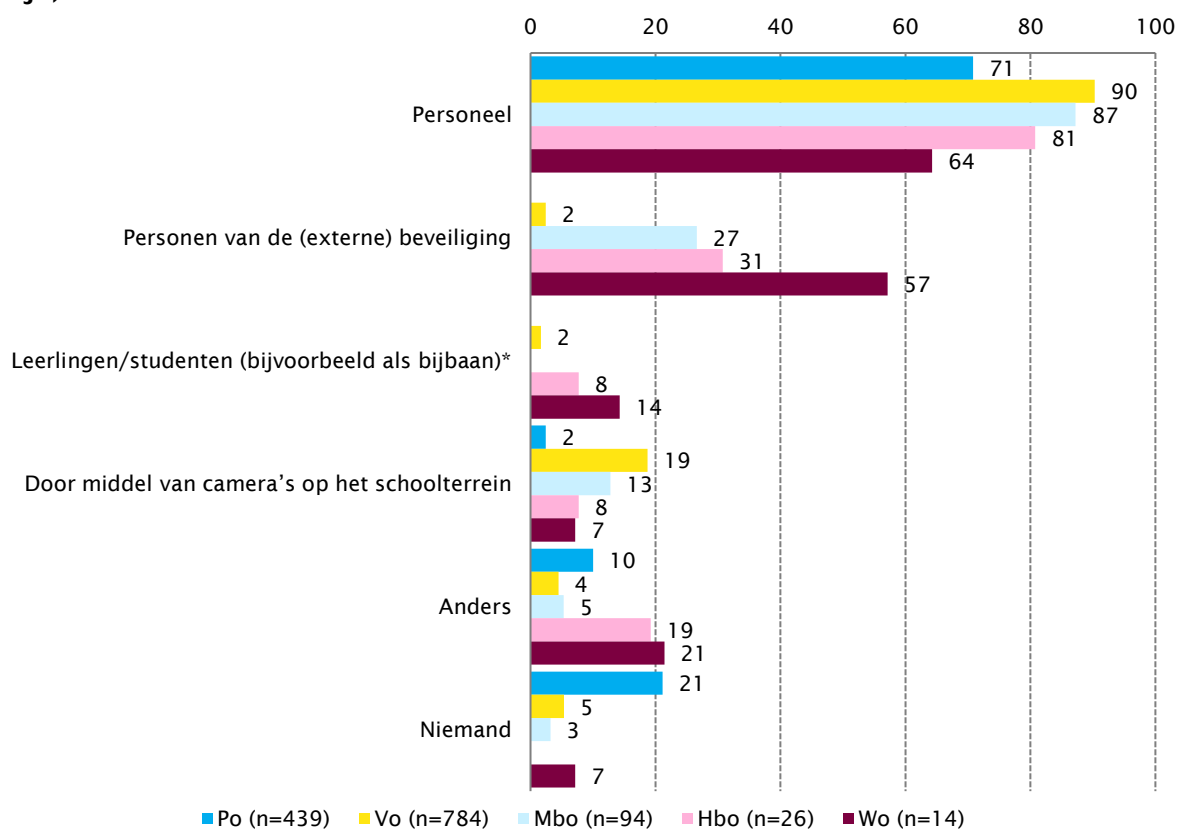
* In bijlage 3 is de tabel met alle mogelijke antwoordopties weergegeven.
Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

4. Handhaving

Negen op de tien respondenten¹¹ geven aan dat voor personeelsleden en voor leerlingen/studenten dezelfde regels gelden met betrekking tot roken (92%, niet in figuur). De overige 8 procent betreft nagenoeg alleen respondenten van het vo. De verschillen die respondenten noemen hebben vooral betrekking op het feit dat leerlingen sancties worden opgelegd als zij op het onderwijsterrein roken, terwijl bij personeelsleden geen sprake is van sancties. Ook moeten leerlingen gedurende de lesdag op het onderwijsterrein blijven, terwijl personeelsleden het onderwijsterrein mogen verlaten om bijvoorbeeld te roken. Enkele onderwijsinstellingen hebben voor personeel een aangewezen plek om te roken, terwijl zo een plek voor leerlingen niet is ingericht.

Handhaving van het rookverbod wordt voor een groot deel gedaan door het (school-/onderwijs)personeel (figuur 4.1). Bij wo wordt daarnaast op de helft van de instellingen van (externe) beveiliging gebruikgemaakt (57%). Eén op de vijf scholen voor het po doet niet aan handhaving (21%). Uit toelichtingen blijkt dat zij handhaving niet nodig achten: er rookt niemand of iedereen houdt zich aan de regels. Enkele respondenten geven aan dat niet wordt gehandhaafd vanwege personeelstekort. Bij de overige onderwijstypen wordt nagenoeg overal gehandhaafd. Een klein deel van de respondenten geeft aan dat andere personen dan de genoemde opties handhaven (antwoordcategorie 'anders'). Uit hun toelichting blijkt dat directieleden deze taak op zich nemen of dat iedereen gezamenlijk verantwoordelijk is en elkaar aanspreekt.

Figuur 4.1 Manieren waarop handhaving volgens respondenten in 2020 wordt vormgegeven bij scholen/instellingen die (gedeeltelijk) rookvrij zijn (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

* Geen optie bij po.

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

¹¹ Niet gevraagd aan schoolleiders van po.

Frequentie handhaving

Tijdens lestijd wordt binnen de onderwijstypen, behalve bij po, meestal minimaal wekelijks gehandhaafd (80-88%). Bij de andere instellingen wordt minder dan wekelijks gehandhaafd (4-6%), is de respondent niet op de hoogte (6-15%) of is handhaving volgens de respondent niet van toepassing (3-8%). Binnen het po wordt op bijna de helft van de scholen minimaal wekelijks gehandhaafd (45%). Een derde van de respondenten binnen po geeft aan dat handhaving niet van toepassing is (32%).

Handhaving buiten lestijd (als de instelling wel open is) is voor één op de vijf onderwijsinstellingen niet van toepassing (19%) en voor een bijna even groot deel van de respondenten niet bekend (16%). Op de andere scholen/instellingen wordt buiten lestijd minimaal wekelijks gehandhaafd (42%), maar ook bij een deel nooit (14%).

Manieren van handhaven

Op de meeste onderwijsinstellingen worden leerlingen/studenten aangesproken als zij roken (tabel 4.1). Ook rokend personeel wordt, hoewel in mindere mate, op hun rookgedrag aangesproken. Rokende ouders worden met name binnen het po aangesproken (80%). In het vo wordt bij 39 procent van de respondenten gewerkt met sancties. De meest genoemde sancties zijn (n=292): een gesprek, bijvoorbeeld met mentor/docent/schoolarts (62%), nablijven (59%) en corvee (56%)(niet in tabel).

Tabel 4.1 Manieren waarop (gedeeltelijk) rookvrije onderwijsinstellingen volgens respondenten het rookbeleid handhaven (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	Po (n=354)	Vo (n=742)	Mbo (n=91)	Hbo (n=26)	Wo (n=13)
Rokende leerlingen/studenten worden aangesproken op hun rookgedrag	N.v.t.*	91	96	96	92
Rokend personeel wordt aangesproken op hun rookgedrag	60	78	81	92	92
Rokende bezoekers worden aangesproken op hun rookgedrag	71	60	62	88	92
Rokende ouders worden aangesproken op hun rookgedrag	80	54	42	N.v.t.*	N.v.t.*
Ouders worden op de hoogte gebracht als hun kind het rookverbod overtreedt	N.v.t.*	42	3	N.v.t.*	N.v.t.*
Rokende leerlingen/studenten krijgen sancties opgelegd	N.v.t.*	39	14	4	0
Rokende personeelsleden krijgen sancties opgelegd	1	4	3	4	0
We handhaven op een andere manier	6	5	7	12	8
We handhaven het rookbeleid niet	4	1	0	0	0
Weet ik niet	2	2	1	0	8

* Antwoordoptie bij desbetreffende onderwijsvorm niet gegeven.

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Belemmeringen bij handhaving

Binnen het po ervaren relatief weinig respondenten belemmeringen bij het handhaven van het rookbeleid (30%). Binnen het vo (75%), mbo (87%), hbo (88%) en wo (79%) worden bij een groot deel van de onderwijsinstellingen wel belemmeringen ervaren. De meest benoemde belemmering is dat leerlingen/studenten (46%), en in mindere mate personeelsleden (32%), buiten het onderwijsterrein roken. Wat buiten de handhaving van de school valt. Dit wordt op afstand gevolgd door het hebben van te weinig middelen om handhaving te organiseren (8%).

Een aantal respondenten noemt andere belemmeringen, zoals overlast in de buurt doordat buiten het onderwijsterrein wordt gerookt, bijvoorbeeld door afval wordt achtergelaten, lawaai en/of stank. Ook het buiten lestijd niet kunnen handhaven komt als belemmering naar voren. Een enkeling noemt dat leerlingen/studenten zich niet aan de regels houden en wel op het onderwijsterrein roken.

5. Verwachting en ondersteuning realisatie geheel rookvrij onderwijsterrein

Enkele respondenten hebben aangegeven dat hun onderwijsinstelling gedeeltelijk of niet rookvrij is (3%). In dit hoofdstuk gaan we in op hun voornemens om in de toekomst over te gaan tot een geheel rookvrij onderwijsterrein en of zij daarbij ondersteuning wensen. Hierbij moet worden opgemerkt dat dit hoofdstuk gebaseerd is op 45 respondenten.

Verwachting realisatie rookvrij onderwijsterrein

Een kwart van de respondenten geeft aan dat het onderwijsterrein wel voor 1 januari 2021 geheel rookvrij zal worden gemaakt (24%), bij 16 procent van de respondenten gebeurt dat op hun locatie vanaf het nieuwe schooljaar (2021-2022).

Een kwart van de respondenten (27%) geeft aan dat er voorlopig geen verandering van het rookbeleid zal plaatsvinden en 18 procent kan geen inschatting maken. De redenen die meerdere keren genoemd worden zijn: weerstand van personeel (n=4), leerlingen/studenten/personeel gaan buiten het onderwijsterrein roken (n=4), roken is de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen/studenten/personeel (n=2) en de instelling heeft andere prioriteiten, zoals corona (n=2).

Tot slot is voor 16 procent een andere verwachting van de toekomst voor het rookvrij maken van hun onderwijsterrein. Zij geven aan afhankelijk van andere partijen te zijn, bijvoorbeeld vanwege een gedeelde ruimte. Ook wordt invoering vanaf 2022 genoemd en het rookvrij maken als een grote verbouwing is afgerond.

Ondersteuning

De meeste respondenten geven aan geen behoefte aan ondersteuning te hebben om hun onderwijsterrein geheel rookvrij te maken. Een kwart (27%) van de respondenten wil wel ondersteuning. Hun toelichtingen (n=12) raken aan de thema's: helderheid vanuit overheid over regels wanneer je terrein met meerdere partijen deelt, participatie van gemeente, hulp bij handhaving tegen buurtoverlast en medewerking van rokende personeelsleden.

6. Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

Sinds 1 augustus 2020 is het wettelijk verplicht voor alle onderwijsvormen om hun onderwijsterrein geheel rookvrij te maken en de naleving daarvan te handhaven. Uit dit onderzoek onder representatieve groepen van alle onderwijsvormen (po, vo, mbo, hbo en wo) blijkt dat nagenoeg alle onderwijsinstellingen een geheel rookvrij onderwijsterrein hebben doorgevoerd (97%).

Primair onderwijs

In het primair onderwijs (po) was een groot deel van de scholen reeds in 2018 geheel rookvrij (80%). Dit percentage is in 2020 gestegen naar 98 procent. Het rookvrij maken van het onderwijsterrein lijkt geen probleem te zijn binnen het po en is de implementatie daarvan goed gelukt. Bijna alle respondenten geven aan dat niemand of slechts een enkeling van de personeelsleden op het schoolterrein rookt. Handhaving wordt niet overal toegepast. Dit lijkt vooral te komen doordat niet roken op het onderwijsterrein binnen het po al vanzelfsprekend lijkt te zijn. Het rookverbod wordt binnen het po dan ook het minst van de onderwijstypen expliciet duidelijk aangeduid op het onderwijsterrein. Bij de realisatie van een rookvrij onderwijsterrein en bij de handhaving ervan ervaren weinig respondenten in het po belemmeringen.

Voortgezet onderwijs

De landelijke cijfers laten een grote stijging zien in het percentage jongeren dat met roken in aanraking komt tussen 12 jaar (4% ooit gerookt) en 16 jaar (33% ooit gerookt)¹², dus de jaren van het voortgezet onderwijs (vo). Veel respondenten binnen het vo geven dan ook aan dat het onderwijsterrein rookvrij is gemaakt om het goede voorbeeld te geven en dat ze zich verantwoordelijk voelen om een gezonde leeromgeving te bieden. Inmiddels is 97 procent van de scholen in het vo geheel rookvrij. Naast de belemmering dat leerlingen buiten het onderwijsterrein gaan roken, ervaren respondenten vaker dan in andere onderwijstypen weerstand van rokende leerlingen. Een deel van de scholen in het vo werkt met sancties als leerlingen roken op het onderwijsterrein (39%), bij andere onderwijstypen wordt dit nauwelijks gedaan.

Middelbaar beroepsonderwijs

Binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is een grote stijging van het percentage geheel rookvrije onderwijsterreinen zichtbaar, van 14 procent in 2018 naar 95 procent in 2020. De wettelijke verplichting is volgens de respondenten binnen het mbo bepalend. Bijna de helft van de respondenten geeft aan géén rookvrij onderwijsterrein te hebben ingesteld als dit niet wettelijk verplicht was. Door respondenten in het mbo worden vooral redenen genoemd die illustreren dat het rookvrij maken veelal een ‘extern gedreven’ oorzaak heeft: de wettelijke verplichting en het voegen naar de richting van het landelijk beleid om roken te ontmoedigen. De grootste zorg in het mbo is de verplaatsing van rokende studenten naar buiten het onderwijsterrein. Binnen het mbo is meer dan bij andere onderwijstypen afstemming met de gemeente gewenst, vermoedelijk omdat binnen het mbo relatief veel rokers zijn en daarmee studenten die overlast (kunnen) veroorzaken.

¹² <https://www.volksgezondheidszorg.info/onderwerp/roken/cijfers-context/huidige-situatie-jongeren#node-roken-scholieren-naar-leeftijd>

Hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs

In het kader van dit onderzoek is voor het eerst de implementatie van rookvrije onderwijsterreinen bij het hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) onderzocht. Binnen het hbo en wo is een groot deel van de instellingen geheel rookvrij (92% en 93%). Respondenten hebben minder dan bij andere onderwijstypen zicht op hoeveel studenten en personeelsleden roken. Een mogelijke verklaring is dat over het algemeen binnen hbo en wo minder contacttijd is dan in andere onderwijsvormen en studenten zich verspreid over de dag op het onderwijsterrein bewegen. Ook bij hbo en wo komt de wettelijke verplichting duidelijk naar voren als reden voor het realiseren van een rookvrij onderwijsterrein. Meer dan andere onderwijsvormen rapporteren respondenten een gebrek aan draagvlak bij het personeel als belemmering bij het rookvrij maken van het onderwijsterrein. Het grootste deel van de studenten is 18 jaar en ouder. Mogelijk voelen respondenten van de betreffende onderwijsinstellingen zich minder verantwoordelijk voor het rookgedrag van hun studenten. Personeel handhaaft dan ook in mindere mate dan binnen andere onderwijstypen. Voor de handhaving wordt vaker gebruikgemaakt van personen van de (externe) beveiliging.

6.2 Aanbevelingen

Versterk het begrip voor rookvrije onderwijsterreinen binnen mbo, hbo en wo

Binnen het mbo, hbo en wo is bij veel instellingen de wettelijke verplichting doorslaggevend geweest in het rookvrij maken van hun onderwijsterrein. Binnen het po en vo voelen respondenten zich vermoedelijk meer verantwoordelijk voor de leefstijl van hun leerlingen dan binnen hbo en wo, waar studenten grotendeels de volwassen leeftijd hebben bereikt. Binnen het mbo wordt meer gerookt dan binnen andere onderwijstypen, dus vraagt de realisatie en handhaving meer binnen dit onderwijstype. Om ervoor te zorgen dat de handhaving in het mbo ook op langere termijn vol wordt gehouden, is het belangrijk om hen duidelijk te maken *waarom* een rookvrij onderwijsterrein belangrijk is. Een belangrijke gedachte achter de wettelijke verplichting is: zien roken, doet roken. Het is belangrijk om bij mbo-, hbo- en wo-instellingen te benadrukken dat zij een belangrijke rol hebben ten aanzien van het realiseren van een rookvrije generatie. Als roken niet genormaliseerd wordt, zullen minder studenten van de risicoleeftijd beginnen met roken. Ook is een positieve benadering in de communicatie belangrijk. Daarin kan benadrukt worden dat onderwijsinstellingen een belangrijke positie hebben om minder studenten in de verleiding te brengen om te beginnen met roken.

Zorg voor oplossingen om roken buiten het onderwijsterrein aan te pakken

De verplaatsing van rookplekken naar buiten het onderwijsterrein gaat voor veel onderwijsinstellingen gepaard met problemen. Over de aard van de problemen kan op basis van het huidige onderzoek geen uitspraak worden gedaan. Nader onderzoek dient uit te wijzen om welke problemen het gaat, zodat onderwijsinstellingen gericht ondersteund kunnen worden. Onderwijsinstellingen zijn er in ieder geval bij gebaat dat ook de gemeente op de hoogte is van hun rookvrijbeleid en de gevolgen die het beleid heeft voor rookplekken buiten het onderwijsterrein, in de buurt. In principe is de gemeente verantwoordelijk voor het terrein rondom de onderwijsterreinen. Gemeenten moeten daarom nadrukkelijker worden betrokken bij het rookvrijbeleid en de gevolgen ervan, zodat eventueel overlast door rokers gezamenlijk kan worden teruggedrongen. Dit kan via de onderwijsinstellingen, maar ook direct richting de gemeenten worden gecommuniceerd.

Stimuleer handhaving van iedereen op het onderwijsterrein, niet alleen leerlingen/studenten

De meeste respondenten geven aan dat leerlingen/studenten die roken op het onderwijsterrein op hun gedrag worden aangesproken. Rokende personeelsleden, ouders en bezoekers worden minder vaak aangesproken als zij op het onderwijsterrein roken. Een andere bevinding is dat handhaving veelal door personeelsleden wordt gedaan. Mogelijk ervaren personeelsleden het als vervelend om andere

volwassenen aan te spreken op rookgedrag. Onderwijsinstellingen zijn gebaat bij ondersteuning van handhaving van het rookvrijbeleid op het onderwijsterrein, bijvoorbeeld door personeelsleden te leren hoe zij anderen kunnen aanspreken, alle personeelsleden bij het rookvrijbeleid te betrekken of juist rokers in te zetten om leerlingen/studenten aan te spreken.

Ondersteun het deel van de onderwijsinstellingen dat nog rookvrij moet worden op maat

Binnen elk onderwijstype is een beperkt aantal instellingen nog niet geheel rookvrij. Een deel van die instellingen is voornemens dit in de loop van 2021 te bewerkstelligen. Enkele instellingen hebben echter geen concrete voornemens om hun onderwijsterrein(en) rookvrij te maken. Om de laatste onderwijsinstellingen ook geheel rookvrij te maken, is een maataanpak voor deze instellingen zinvol. Uit de ondersteuningsvragen is op te maken dat ook hier het probleem van het roken buiten het onderwijsterrein een belangrijke rol speelt. Daarnaast hebben respondenten ook specifieke vragen, zoals onduidelijkheid over de regels als het pand wordt gedeeld. Op maat begeleiding is daarom essentieel om deze scholen te ondersteunen.

Communiceer met rokend personeel over mogelijkheden om te stoppen met roken

Nu bijna alle onderwijsterreinen rookvrij zijn, is er ruimte om meer in te zetten op hulp aan personeelsleden die roken. Hoewel de verwachting is dat een rookvrije omgeving op lange termijn kan resulteren in minder rokers, resulteert een rookvrij onderwijsterrein niet direct in stoppen met roken. In de landelijke campagne De Edsons en op de website rookvrijschoolterrein.nl kan bijvoorbeeld meer aandacht worden besteed aan het ondersteunen bij stoppen met roken.

Houd rekening met de gevolgen van de coronamaatregelen op handhaving en belemmeringen

Het is vrijwel alle onderwijsinstellingen gelukt om een rookvrij onderwijsterrein te realiseren. Door de coronamaatregelen in 2020 zijn onderwijsinstellingen (tijdelijk) overgestapt naar online lessen, waardoor in het afgelopen jaar minder leerlingen/studenten en docenten aanwezig waren op de onderwijslocatie en gebruikmaakten van het onderwijsterrein (met name op het hbo en wo). Mogelijk heeft dit de realisatie van het rookvrijbeleid vergemakkelijkt. Het is goed mogelijk dat een aantal resultaten in dit onderzoek anders waren geweest in een 'normaal jaar', bijvoorbeeld met betrekking tot handhaving. Het is aan te raden om op een later moment, wanneer het onderwijs weer normaal voortgang vindt, de onderwijsinstellingen nogmaals te bevragen naar de ervaringen met betrekking tot handhaving en belemmeringen.

Bijlage 1 Methodische verantwoording

In deze bijlage verantwoorden we stapsgewijs hoe we het onderzoek naar rookvrije onderwijsterreinen hebben uitgevoerd.

Begeleidingscommissie

Het onderzoek is uitgevoerd door het Mulier Instituut, in opdracht van het Trimbos-instituut. Gedurende het onderzoekstraject was een begeleidingscommissie betrokken, bestaande uit twee personen van het Trimbos-instituut, twee personen van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit en een persoon vanuit het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De begeleidingscommissie is geraadpleegd bij het vaststellen van de planning, bij de ontwikkeling van de vragenlijst, bij het verzamelen van juiste contactpersonen voor hbo en wo en heeft in een concept van de rapportage meegelezen.

Vragenlijst

Als uitgangspunt voor het opstellen van de vragenlijst, is de vragenlijst uit het onderzoek van 2018 gebruikt (Dellas et al, 2018). Om te kunnen vergelijken, dienen vragen gelijk te zijn. Omdat dit de eerste keer is dat scholen/instellingen zijn bevraagd sinds het ingaan van de wettelijke verplichting van rookvrije onderwijsterreinen, zijn twee keuzes gemaakt:

- Om zicht te krijgen op het hbo en wo is ervoor gekozen om deze onderwijsvormen voor het eerst mee te nemen in dit onderzoek.
- Om gericht te kunnen ondersteunen en meer zicht te krijgen op de handhaving is de vragenlijst enigszins uitgebreid ten opzichte van vorige metingen.

Het Mulier Instituut heeft een opzet gemaakt voor een vragenlijst. Deze vragenlijst is meermaals besproken met de leden van de begeleidingscommissie en definitief gemaakt na akkoord van alle leden. In de vragenlijst is gewerkt met 'routings' op onderwijsvorm en op wel/niet (gedeeltelijk) rookvrij, zodat alleen relevante vragen en antwoordopties verschenen voor de respondent. Een voorbeeld is het weglaten van de vraag over sancties voor leerlingen indien zij roken voor respondenten uit het primair onderwijs. De vragenlijst is geprogrammeerd door DUO Onderwijsonderzoek en getest door het Mulier Instituut.

Veldwerk

Het veldwerk is uitgevoerd door DUO Onderwijsonderzoek. Voor het po, vo en mbo is gebruikgemaakt van panels van DUO. Van tevoren was afgesproken om de volgende respons te garanderen: po 400 schoolleiders, vo 800 school-/teamleiders/docenten en mbo 100 schoolleiders. Voor hbo en wo beschikt DUO niet over panels, dus is in samenwerking met de begeleidingscommissie een verzendlijst opgesteld. Voor hbo is via de Vereniging van Hogescholen door het ministerie van VWS een lijst opgevraagd met contactpersonen van alle College van Besturen (45 contactpersonen van 31 verschillende instellingen). Het Mulier Instituut heeft vervolgens alle contactpersonen aangeschreven met de melding dat zij een vragenlijst zouden ontvangen over rookvrije onderwijsterreinen en de mogelijkheid om iemand anders van de instelling door te geven die de vragenlijst beter kan invullen. Voor wo heeft het Mulier Instituut alle instellingen (n=18) aangeschreven op basis van informatie op de websites. Dit heeft geresulteerd in een lijst met 23 contactpersonen van 17 verschillende wo-instellingen. Uiteindelijk is een verzendlijst van 31 personen van hbo en 23 personen van wo veilig naar DUO verzonden, zodat zij de vragenlijst konden uitzetten.

Op 1 oktober 2020 is het veldwerk gestart. Voor po, vo en mbo werd trapsgewijs periodiek een nieuwe groep uitgenodigd tot de respons voldoende was. Voor po en mbo was binnen vier weken voldoende respons gerealiseerd, voor vo heeft het veldwerk meer tijd gekost. Voor hbo en wo is de hele lijst uitgenodigd en gewerkt met reminders. Uiteindelijk is het veldwerk op 13 november 2020 afgerond.

Analyse en representativiteit

DUO Onderwijsonderzoek heeft het databestand opgeschoond en naar het Mulier Instituut gestuurd voor analyse. Door de opschoning vielen enkele respondenten uit. In tabellen b1.1-b1.4 is de uiteindelijke respons beschreven. Om de representativiteit van de steekproeven te onderzoeken is de populatie vergeleken met de steekproeven op grootte van de school/instelling en provincie. In tabellen b1.1-1.4 is zichtbaar dat de steekproeven representatief zijn op deze kenmerken, dus is geen weging toegepast. In eerdere metingen is ook geen weging toegepast vanwege representatieve steekproeven. De analyse is in SPSS gedaan, verschillen tussen onderwijsvormen en verschillende meetjaren zijn onderzocht met Chi² testen.

Bijlage b1.1 Representativiteit van de steekproef op basis van schoolgrootte en provincie voor primair onderwijs (in aantallen en procenten)

	Populatie (n=6.295)		Steekproef (n=456)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Schoolgrootte				
- 0-100 leerlingen	1.173	19	84	18
- 101-200 leerlingen	2.063	33	156	34
- 201-300 leerlingen	1.619	26	125	27
- 301-400 leerlingen	799	13	52	11
- 401-500 leerlingen	385	6	26	6
- 501 leerlingen en meer	256	4	13	3
Provincie				
- Drenthe	259	4	15	3
- Flevoland	181	3	13	3
- Friesland	384	6	32	7
- Gelderland	855	14	57	13
- Groningen	263	4	23	5
- Limburg	335	5	34	7
- Noord-Brabant	832	13	58	13
- Noord-Holland	884	14	63	14
- Overijssel	512	8	37	8
- Utrecht	486	8	28	6
- Zeeland	193	3	15	3
- Zuid-Holland	1.111	18	81	18

Bron: DUO Open onderwijsdata 2020; onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bijlage b1.2 Representativiteit van de steekproef op basis van schoolgrootte en provincie voor voortgezet onderwijs (in aantallen en procenten)

	Populatie (n=1.450)		Steekproef (n=793)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Schoolgrootte				
- 0-500 leerlingen	715	49	365	46
- 501-1.000 leerlingen	389	27	205	26
- 1.001-1.500 leerlingen	250	17	139	18
- 1.501-2.000 leerlingen	79	5	56	7
- 2.001 en meer	17	1	26	3
Provincie				
- Drenthe	44	3	26	3
- Flevoland	43	3	21	3
- Friesland	83	6	46	6
- Gelderland	176	12	103	13
- Groningen	66	5	27	3
- Limburg	71	5	40	5
- Noord-Brabant	169	12	122	15
- Noord-Holland	234	16	126	16
- Overijssel	111	8	54	7
- Utrecht	97	7	53	7
- Zeeland	32	2	19	2
- Zuid-Holland	324	22	156	20

Bron: DUO Open onderwijsdata 2020; onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bijlage b1.3 Representativiteit van de steekproef op basis van grootte onderwijsinstelling en provincie voor middelbaar beroepsonderwijs* (in aantallen en procenten)

	Populatie (n=63)		Steekproef (n=99)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Grootte onderwijsinstelling				
- 0-5.000 studenten	26	41	93	95
- 5.001-10.000 studenten	16	25	3	3
- 10.001-15.000 studenten	12	19	1	1
- 15.001-20.000 studenten	7	11	1	1
- 20.001 en meer	2	3	0	0
Provincie				
- Drenthe	1	2	5	5
- Flevoland	1	2	2	2
- Friesland	3	5	2	2
- Gelderland	9	14	14	14
- Groningen	4	6	4	4
- Limburg	3	5	8	8
- Noord-Brabant	11	17	17	17
- Noord-Holland	8	13	16	16
- Overijssel	4	6	2	2
- Utrecht	8	13	8	8
- Zeeland	1	2	3	3
- Zuid-Holland	10	16	18	18

* Populatiegegevens zijn op instellingsniveau, steekproefgegevens op locatieniveau.

Bron: DUO Open onderwijsdata 2020; onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bijlage b1.4 Representativiteit van de steekproef op basis van provincie voor hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs* ** (in aantallen en procenten)

	Populatie o.b.v. DUO (hbo n=36, wo n=18)		Populatie o.b.v. verzendbestand (hbo n=36, wo n=23)		Steekproef (hbo n=27, wo n=14)	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Hoger beroepsonderwijs						
- Friesland	1	3	1	3	1	4
- Gelderland	6	17	6	19	3	11
- Groningen	1	3	1	3	1	4
- Limburg	1	3	1	3	2	7
- Noord-Brabant	6	17	6	19	7	26
- Noord-Holland	4	11	3	10	3	11
- Overijssel	4	11	3	10	3	11
- Utrecht	3	8	2	6	1	4
- Zeeland	1	3	0	0	0	0
- Zuid-Holland	9	25	7	26	5	19
Wetenschappelijk onderwijs						
- Gelderland	3	17	3	13	2	14
- Groningen	1	6	2	9	1	7
- Limburg	2	11	1	4	1	7
- Noord-Brabant	2	11	2	9	3	7
- Noord-Holland	3	17	6	26	3	21
- Overijssel	2	11	2	9	2	14
- Utrecht	2	11	3	13	2	14
- Zuid-Holland	3	17	4	17	2	14

* Populatiegegevens zijn op instellingsniveau, steekproefgegevens op locatieniveau.

** Aantal studenten is niet per instelling of locatie bekend, alleen inschrijvingen in eerste leerjaar.

Bron: DUO Open onderwijsdata 2020; onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bijlage 2 Redenen voor rookvrij maken van onderwijsterrein

Tabel b2.1 Redenen volgens respondenten om het onderwijsterrein van hun locatie geheel rookvrij te maken (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	Primair onderwijs (n=439)	Voortgezet onderwijs (n=758)	Middelbaar beroepsonderwijs (n=90)	Hoger beroepsonderwijs (n=24)	Wetenschappelijk onderwijs (n=13)
1	Verantwoordelijkheid van de school om gezonde leeromgeving te bieden (73%)	Om het goede voorbeeld te geven (79%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (78%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (92%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (85%)
2	Om het goede voorbeeld te geven (71%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (77%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (76%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (92%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (77%)
3	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (70%)	Verantwoordelijkheid van de school om gezonde leeromgeving te bieden (75%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (61%)	Verantwoordelijkheid van de instelling om gezonde leeromgeving te bieden (71%)	Roken ontmoedigen past binnen landelijk beleid (62%)
4	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (41%)	Het onderwijsterrein is een plek waar leerlingen een groot deel van de dag verblijven, door het rookvrij te maken, wordt roken ontmoedigd (58%)	Om het goede voorbeeld te geven (58%)	Om het goede voorbeeld te geven (50%)	Om het goede voorbeeld te geven (38%)
5	(Mee)roken schaadt de gezondheid ernstig (41%)	(Mee)roken schaadt de gezondheid ernstig (51%)	Het onderwijsterrein is een plek waar studenten een groot deel van de dag verblijven, door het rookvrij te maken, wordt roken ontmoedigd (37%)	(Mee)roken schaadt de gezondheid ernstig (46%)	(Mee)roken schaadt de gezondheid ernstig (38%)
6	Het onderwijsterrein is een plek waar leerlingen een groot deel van de dag verblijven, door het rookvrij te maken, wordt roken ontmoedigd (34%)	Omdat het verplicht is per 1 augustus 2020 (50%)	(Mee)roken schaadt de gezondheid ernstig (32%)	Het onderwijsterrein is een plek waar studenten een groot deel van de dag verblijven, door het rookvrij te maken, wordt roken ontmoedigd (33%)	Het onderwijsterrein is een plek waar studenten een groot deel van de dag verblijven, door het rookvrij te maken, wordt roken ontmoedigd (23%)
7	Leerlingen zijn gevoelig voor verslaving en moeten beschermd worden (15%)	Leerlingen zijn gevoelig voor verslaving en moeten beschermd worden (48%)	Studenten zijn gevoelig voor verslaving en moeten beschermd worden (23%)	Studenten zijn gevoelig voor verslaving en moeten beschermd worden (21%)	Studenten zijn gevoelig voor verslaving en moeten beschermd worden (23%)
8	De koepelorganisatie van de school heeft ons verplicht dit	Onze schoollocatie is onderdeel van een geheel rookvrij terrein (12%)	Onze locatie is onderdeel van een geheel rookvrij terrein (21%)	Onze locatie is onderdeel van een geheel rookvrij terrein (8%)	Onze locatie is onderdeel van een geheel rookvrij terrein (8%)

Tabel b2.1 Redenen volgens respondenten om het onderwijsterrein van hun locatie geheel rookvrij te maken (in procenten, meer antwoorden mogelijk) (vervolg)

	beleid in te voeren (14%)				
9	Onze schoollocatie is onderdeel van een geheel rookvrij terrein (9%)	De koepelorganisatie van de school heeft ons verplicht dit beleid in te voeren (11%)	De koepelorganisatie van de instelling heeft ons verplicht dit beleid in te voeren (20%)	Andere instellingen in de omgeving hebben het onderwijsterrein rookvrij gemaakt (8%)	Anders (8%)
10	Andere scholen in de omgeving hebben het onderwijsterrein rookvrij gemaakt (3%)	Andere scholen in de omgeving hebben het onderwijsterrein rookvrij gemaakt (4%)	Andere instellingen in de omgeving hebben het onderwijsterrein rookvrij gemaakt (6%)	Anders (0%)	Andere instellingen in de omgeving hebben het onderwijsterrein rookvrij gemaakt (0%)
11	Anders (4%)	Anders (2%)	Anders (1%)	*	*

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Bijlage 3 Manieren waarop onderwijsinstellingen het rookbeleid expliciet duidelijk maken

Tabel b3.1 Manieren waarop onderwijsinstellingen met een geheel rookvrij onderwijsterrein het rookbeleid expliciet duidelijk maken (in procenten, meer antwoorden mogelijk)

	Primair onderwijs (n=439)	Voortgezet onderwijs (n=758)	Middelbaar beroepsonderwijs (n=90)	Hoger beroepsonderwijs (n=24)	Wetenschappelijk onderwijs (n=13)
1	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (43%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (75%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (96%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (96%)	'Rookvrij' borden op het onderwijsterrein (92%)
2	Het staat in de schoolgids (42%)	Het staat in de schoolgids (73%)	Het staat in de schoolgids (67%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (71%)	Het staat op de website (85%)
3	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (38%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (68%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (62%)	Door middel van posters/stickers (67%)	Door middel van posters/stickers (77%)
4	Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrieven (25%)	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (45%)	Door middel van posters/stickers (62%)	Het staat op de website (63%)	Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrief (77%)
5	Het is opgenomen in het schoolreglement (19%)	Het staat op de website (42%)	Het wordt besproken in (mentor)lessen/colleges (52%)	Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrief (63%)	Het is opgenomen in het schoolreglement (69%)
6	Door middel van posters/stickers (16%)	Het wordt besproken in (mentor)lessen/colleges (42%)	Tegels met 'Rookvrij' (49%)	Tegels met 'Rookvrij' (50%)	Tegels met 'Rookvrij' (69%)
7	Het staat op de website (10%)	Door middel van posters/stickers (28%)	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (46%)	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (42%)	Nieuw personeel wordt geïnformeerd (54%)
8	Andere wijze (6%)	Het komt aan de orde op voorlichtingsbijeenkomsten (28%)	Het staat op de website (46%)	Het komt aan de orde op voorlichtingsbijeenkomsten (17%)	Het komt aan de orde op voorlichtingsbijeenkomsten (54%)
9	Het komt aan de orde op ouderavonden (5%)	Het komt aan de orde op ouderavonden (24%)	Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrieven (37%)	Het staat in de schoolgids (13%)	Het staat in de schoolgids (23%)
10	Tegels met 'Rookvrij' (5%)	Het staat (regelmatig) in de nieuwsbrieven (20%)	Het komt aan de orde op voorlichtingsbijeenkomsten (36%)	Andere wijze (13%)	Andere wijze (15%)
11	Het komt aan de orde op voorlichtingsbijeenkomsten (4%)	Tegels met 'Rookvrij' (13%)	Het komt aan de orde op ouderavonden (24%)	Het wordt besproken in (mentor)lessen/colleges (4%)	Het wordt besproken in (mentor)lessen/colleges (0%)
12	*	Andere wijze (3%)	Andere wijze (3%)	**	**
	Op geen enkele wijze (13%)	Op geen enkele wijze (1%)	Op geen enkele wijze (0%)	Op geen enkele wijze (0%)	Op geen enkele wijze (0%)

* PO had geen optie: het wordt besproken in (mentor)lessen/colleges.

** Hbo en wo hadden geen optie: het komt aan de orde op ouderavonden.

Bron: onderzoek rookvrije onderwijsterreinen 2020, Mulier Instituut.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl